

Om Tønder bys historie.

**Fire diskussionsindlæg af Vilhelm Marstrand
og Johan Hvidtfeldt.**

I.

I Sønderjydske Aarbøger 1944 har arkivar *Johan Hvidtfeldt* under en omtale af de i anledning af byjubilæet i Tønder 1943 udgivne skrifter kritiseret mit byhæfte om Tønder og min i Sønderjydske Aarbøger først ved denne lejlighed omtalte bog fra 1933 om Aabenraa paa en maade, som gør det naturligt for mig at kræve et par spørgsmaal besvaret.

Kritiken af de nævnte skrifter er ganske vist af en saadan art, at en nærmere imødegaaelse ikke er nødvendig. Enhver læser, der har sin sunde omtanke i behold, kan meget hurtigt se, at arkivar Hvidtfeldt ikke hører til de kritikere, som hjælper læseren til rette med tilegnelsen af det stof, han anmelder. Han forfølger ogsaa private formaal, og hører til de lykkelige, i virkeligheden fuldkommen ansvarløse skribenter, som i hvert givet øjeblik skriver, hvad der falder dem ind, uden smaalig hensyntagen til, hvad de har sagt blot faa linier forud.

Exempelvis kan anføres, at han om det under redaktion af Dr. *M. Mackeprang* udgivne store værk »Tønder gennem tiderne« skriver: »Det skal af nærliggende grunde ikke gøres til genstand for nærmere omtale i Sønderjydske Aarbøger«. Dette er meget forstaaeligt, da han er sekretær for den forening, som har udgivet værket, og selv har leveret bidrag til dette. Ikke desto mindre bryder han allerede under omtalen af det følgende skrift: *Claus Eskildsen*: Tønder 1243—1943 denne naturlige tilbageholdenhed, idet han der modsætningsvis skriver: »Mens Tønder gennem tiderne« er den fuldt videnskabeligt underbyggede detaillerede udredning af alle problemer i forbindelse med byens aarhundredlange historie«, saa o. s. v.

Naturligvis er dette værk som alt andet menneskeværk ikke fuldkomment, og navnlig udreder det ikke *alle* problemer. Udsendelsen af mit lille byhæfte skyldes ihvertfald utilfredshed med, at værket saa godt som ikke har behandlet tiden fra byens opstaaen til 1243, skønt jeg i 1939—40 havde rejst de herhen hørende spørgsmaal i nogle artikler i Flensborg avis, i forbindelse med, at dr. Mackeprang i sit afsnit imødegik alle ældre tolkninger af byens navn, derunder ogsaa mit, med følgende ord: »Det ene kan snart sagt være lige saa godt — eller rettere daarligt — som det andet, thi i virkeligheden trodser navnet enhver tyding. Blot saa meget kan siges, at dets rod maa søges i dansk

sprogstof, ikke i noget andet tungemaal«. Begge disse paastande kan ifølge sagens natur ikke samtidigt være rigtige, naar engelske, svenske, tyske og danske stednavneforskere enstemmigt er gaaet ind for, at forleddet maa afledes af den stamme *tund*, som indgaar i ordet »at tænde« og i ordet »tønder« i betydningen fyrsvamp, ligesom tolkningen naturligvis ikke kan skilles fra tolkningen af bynavnet *Tundern* ved Weser, eller fra danske stednavne som *Tønde*, *Tøndering* og *Tøndeskov* eller *Tønderskov*.

Mine artikler var i forvejen sendt dr. Mackeprang. Jeg havde ventet, at de var blevet videresendt til den, der var udset til at skrive om »oprindelse, beliggenhed og byplan«. Det skete ikke, og det vilde dog vistnok have faaet dr. *Vilhelm Lorenzen* til at behandle spørgsmaalet *Nørre torv* og *Store torv* paa en saadan maade, at han havde undgaaet at fremsætte en ikke holdbar teori om et oprindeligt giganttorv midt paa øen, og ihvertfald have faaet ham til at undlade en lidt vel rask bemærkning i bind I. Dens fremkomst har han imidlertid beklaget overfor mig, og loyalt berigtiget den i bind II, hvad jeg her gjerne vil sige ham tak for.

Der kan naturligvis ogsaa nævnes andre svage punkter i det store værk. Særlig gælder dette arkivar Hvidtfeldts eget afsnit, som for en stor del bygger paa statistiske oplysninger. Statistisk metode er imidlertid ikke behersket. Procenter er udregnet med et antal decimaler langt ud over det, det foreliggende materiale berettiger en til, og de betragtninger, han har anført om fødselstal og folkemængde, staar ikke paa højde med, hvad statistikere kan sige om disse spørgsmaal. I en efter den egenlige text anbragt note viser arkivar Hvidtfeldt imidlertid, at han efter afslutningen af sit afsnit har set, at det meddelte talmateriale kun i ringe grad klargør de rejste spørgsmaal. Det undskyldes med pladsmangel, og det hedder derefter, »at det paatænkes at give en samlet skildring af befolkningsforholdene i Nordslesvig, hvor alle saadanne problemer vil blive behandlet i deres fulde sammenhæng«.

Hvorfor arkivar Hvidtfeldt ovenpaa denne selverkendelse ikke har skrevet sit afsnit helt om, forstaar man ikke, derimod forstaar man godt, at det, naar han ikke har gjort det, har været ham særdeles magtpaaliggende at faa den ovenfor angivne uforbeholdne ros af værket indflettet. Den omfatter ogsaa hans eget afsnit, forlener det med en ydre autoritet istedetfor den, der følger af høj kvalitet, og har tilmed den fordel, at virke som baggrund for hans kritik af seminarielærerens, ingeniørens og tyske historikers skrifter — de kan slet ikke staa maal med det, *danske historikere* har ydet.

Samme mangel paa balance træffes i hans kritik af mine skrifter. Skønt han stærkt advarer mod at læse dem, begrundet med at nogen »kunde gaa hen og tage dem alvorligt«, som om ikke mange, deriblandt jeg selv tager dem yderst alvorligt, saa kalder han alligevel bogen om Aabenraa min »berømte bog om Aabenraa« — ja det staar der virkelig, uden gaaseøjne eller andre zirater. Og han slutter hele oversigten med uden forbehold af nogen art at skrive: »Jubilæumsaaet 1943 har bragt en hel bølge — man kunde fristes til at sige flodbølge — af litteratur angaaende Tønders historie. I modsætning til saa mange andre jubilæumsskrifter, der ofte er daarligt forberedt, har disse i høj grad været med til at kaste glans over mindefesterne, været smukke blomster i festkransen til den alderstegne jubilar«.

Denne mangel paa sans for sammenhæng mellem det, man har skrevet, er saa iøjnefaldende, at jeg godt kunde lade arkivar Hvidtfeldts kritik ligge. Den vil ikke blive staaende. Naar jeg alligevel tager den op, skyldes det hensynet til de mange venner, jeg i 1919 vandt i Sønderjylland ved mine skrifter om grænsespørgsmaalet. De skal ikke tro, at jeg ved at tie godkender den fremførte kritik, og navnlig ikke lade sig paavirke af hans udtalelse, at han tror, at han »paa alle danske historikers og sprogfolks vegne tør sige« osv. I denne udtalelse ligger vistnok en overvurdering af egen betydning og undervurdering af de nævnte forskeres intelligens, og jeg spørger, idet jeg ser bort fra overdrivelsen i at tale om *alle*:

Findes der en *eneste*, som med navns nævnelse vil tiltræde den kritik, De har fremført mod mig?

Den omfatter, saavidt jeg kan se, kun 2 konkrete punkter, 1) Formen for mine tidsangivelser. Det hedder herom: »Det er vist næppe umiddelbart indlysende, hvad f. eks. c.₄500 BC (side 21) betyder. Til orientering for den uindviiede skal det oplyses, at der ikke er tale om en matematisk formel, men om en historisk tidsangivelse, der paa almindelig dansk vilde lyde 600—400 f. Kr. c.₄ er et af forfatterens geniale midler til tidsbestemmelse, det angiver en nøjagtighed af + 30—100 aar. Om BC gives der ingen oplysninger, men jeg gætter paa, at det er lig: Before Christ, det engelske udtryk for før Kristus. Hvorfor forfatteren i disse tilfælde pludselig taler med fremmede tunge-maal er og bliver en gaade«. Arkivar Hvidtfeldt har med denne forklaring dokumenteret, at han ikke forstaar, hvad det drejer sig om. Det *er* en matematisk formel, som kun i et eneste tilfælde falder sammen med den tidsangivelse, der paa almindelig dansk vilde lyde 600—400 f. Kr., nemlig i det tilfælde, hvor man

kun har *en* tidsangivelse at arbejde med. Har man flere, er formlen et middel til at arbejde sig ind i stadig nøjagtigere angivelser, saaledes som ofte nok forklaret af mig.

Galilæi har sagt, hvad videnskab er: at *maale* det, der kan maales, og gøre det maaleligt, der ikke før var det. Al naturvidenskab arbejder efter dette program, og der findes hverken for historisk forskning eller politimæssigt arbejde nogen anden maalestok end tiden. Der er intet genialt i den anførte betegnelsesmaade, den er skridt for skridt blevet til ved at stille det krav til ethvert anført aarstal, at man umiddelbart skal kunne se, med hvad nøjagtighed det er bestemt. Der findes ingen anden maade, naar man vil indordne usikkert bestemte tidsangivelser indenfor rækker af sikkert bestemte tidsangivelser. Metoden har været anvendt i over 40 aar og har gang paa gang givet resultater, som senere er blevet bekræftet ved ny opdagelser, og metoden vil derfor med tiden blive almindelig benyttet. Der findes nemlig ingen vej tilbage.

Med hensyn til BC har arkivar Hvidtfeldt gættet rigtigt — jeg beklager, at huskeformlen for denne bogstavfølge, og for bogstavfølgen AD, ikke er angivet i Tønderhæftet, men den er naturligvis angivet i de foregaaende hæfter, og begge bogstavfølger, som er almindeligt brugt paa engelsk, skønt huskeformlen for den anden er paa latin — *anno domini* —, er brugt, fordi de langt tydeligere og bedre end de sædvanlige f. Kr. og e. Kr. angiver, om man er før eller efter vor tidsregnings begyndelse, og yderligere ved blot at opfattes som bogstaver har frigjort sig for den fejl, der er i den sædvanlige angivelsesform, idet Kristus som bekendt fødtes 7 eller 6 BC.

2) Den tolkning, jeg i Tønderhæftet har givet af guldhornenes fundforhold. Arkivar Hvidtfeldt skriver herom: »Alle danske historikere — fortidens, nutidens og jeg tør tage fremtidens med — burde skamme sig over, at de ikke kunde finde ud af det. Det er da saa let, saa let, bare man har fantasi«. Det er en overraskende udtalelse. Efter den skal alle matematikere før Pythagoras, og mærkelig nok ogsaa efter, skamme sig over, at de ikke har fundet den pythagoræiske læresætning. Den er da ogsaa noget af det mest simple, som tænkes kan.

De vanskeligheder, arkivar Hvidtfeldt har ført sig ind i ved denne udtalelse, har han ikke gjort sig klar. Paa den ene side har han ønsket at spille rollen som *faghistoriker*, man skal have en vis indsigt »for helt at kunne forstaa, hvor morsomme« mine skrifter er. Der bejler han ikke til den almindelige læsers gunst, for den almindelige læser vil umiddelbart kunne forstaa morsomheden, og ikke sættes i klasse med historiske analfabeter,

der ikke kan fatte pointet. Arkivar Hvidtfeldt ønsker her, maa-ske uden at gøre sig det klart, men tydeligt for enhver, der har øjne at se med, at være en ny S. Georg, der ved overlegent vid fælder den drage, som har lavet uro i andedammen ved at forsøge paa at bringe lidt orden i den overvældende mængde indhyrdes delvis modstridende efterretninger, som den historiske overlevering har slæbt med sig fra oldtiden, og som den nyere tids kritiske historiforskere var enige om at hælde paa møddingen som ubrugelige for historisk forskning, men som lige fuldt levede sit eget liv i overlevering og digtning, og principielt ikke lader sig skarpt adskille fra den overlevering, der har fundet naade for historikernes øjne.

Paa den anden side har han for den almindelige læser villet være som barnet, der saa, at kejseren intet tøj havde paa. Den vej er imidlertid spærret for ham. Mod mine slutninger af guldhornenes fundforhold har han ikke indvendt, at de er for kunstige eller for usandsynlige til at kunne være rigtige, kun: saa let er det. Der er det barnet, der har talt, saa det ikke kan gøres om.

Og saa er det, at han for at fortsætte i rollen som faghistoriker afslaa nærmere at begrunde indvendinger mod enkeltheder i min fremstilling med følgende i en faghistorikers mund forbløffende udtalelse: at det »vilde jo bare afsløre... manglende forstaaelse af det genial(sk)e i værket og drage dette aandsprodukt ned i et plan, hvor det ikke hører hjemme — der hvor saadanne egenskaber som kritik og sund fornuft er fremherskende, og hvor man tager hensyn til noget saa ligegyldigt« — ja det staar der — »som de historiske kilder«.

I denne udtalelse *insinueres* saa kraftigt, det overhovedet er muligt, dels at jeg gør krav paa at blive betragtet som genial, dels at jeg ikke tager hensyn til de historiske kilder.

Den første insinuation kan jeg tage let paa: der findes ikke i mine skrifter nogen paastand herom. Af det ovenfor sagte fremgaar lige modsat, at jeg føler mig paa linie med arkæologen, der har taalmodighed til af potteskaar at sammensætte krukker og kar, eller med politimanden, der efter at have forfulgt utalte blindspor fremlægger saa mange tidsbestemte kendsgerninger, at hændelsesforløbet er sikkert nok til, at der kan fældes dom.

Den anden insinuation gaar ud paa positiv *uredelighed* fra min side, og den kan jeg ikke se bort fra. Arkivar Hvidtfeldt kan beklage fremsættelsen af disse insinuationer og gøre gældende, at det var »barnets« umiddelbare syn og den samlende slutudtalelse, som gav udtryk for hans mening. Det øvrige kan

da betragtes som en lapsus. I modsat fald maa De klart og tydeligt vise,

hvor jeg har anført noget uden støtte i foreliggende kilder eller bevidst forbigaaet kilder, som omstøder resultater, jeg har naaet.

Der kan være kilder, jeg ikke kender, og ubevidst kan jeg have gjort det sidste. Imidlertid, ingen kan paa forhaand vide, hvad jeg kender, eller kan skelne mellem, hvad jeg har gjort bevidst eller ubevidst, saa der er vide grænser for at ramme mig. Jeg ser gerne, det bliver gjort; der er for mig i denne sag kun én interesse, kun ét maal, at finde frem til det rigtige, til en dybere erkendelse end før af menneskehedens plads i tilværelsen, og af hvorfor der findes danske mennesker paa Danmarks jord.

Vilhelm Marstrand.

II.

Ingeniør Marstrand har engang karakteriseret sin arbejdsmetode paa følgende maade: »...Og så er sandheden den, at jeg er yderst *varsom med at drage slutninger*. Det væsentlige er, at jeg fremlægger tidsbestemte *kendsgerninger*, arkæologiske, sproglige og biologiske, og måske fra endnu flere områder ud fra ønsket om fra disse *kendsgerninger* at belyse de forhold, som samtidigt kan regnes at have gjort sig gældende...«¹⁾. Naar man ved, hvorledes Hr. Marstrand bedømmer sin maade at drive historisk forskning paa, forstaar man, at mine kritiske bemærkninger i »Sønderjydske Aarbøger« har faaet harmen og vreden til at vælde op i ham. Det maa være i denne sindsstemning, at han har skrevet sit indlæg imod mig, og rent psykologisk synes der heri at være en undskyldning for hans mange misforstaaelser af mine udtalelser i »Sønderjydske Aarbøger« og i »Tønder gennem Tiderne«. Da disse i det væsentlige er uden interesse for det problem, som er sat under debat — Marstrands bog om Tønder og hans historiske arbejdsmetoder —, skal jeg dog indskrænke mig til en kort omtale af de væsentligste: Hr. Marstrand hævder: 1. At jeg har insinueret, at han »gør krav paa at blive betragtet som genial«. 2. At jeg har givet en uforbeholden ros af »Tønder gennem Tiderne« for at skabe en passende

¹⁾ Historisk Tidsskrift 11 r. I, 172. Fremhævelserne er mine.

baggrund, ikke blot for kritikken af hans bog om Tønder, men ogsaa af »seminarielærerens . . . og tyske historikers skrifter«. 3. At jeg efter at have skrevet mit afsnit i »Tønder gennem Tiderne« har indset, »at det meddelte talmateriale kun i ringe grad klargør de rejste spørgsmaal«²⁾. Paa grund af utilfredsheden med min afhandling, har det været mig magtpaaliggende at faa indflettet en uforbeholden ros af hele værket³⁾ for derved at forlene mit eget afsnit »med en ydre autoritet istedet for den, der følger af høj kvalitet«. 4. At jeg har insinueret, at han har gjort sig skyldig i positiv uredelighed, idet jeg har hævdet, at han bevidst har forbigaaet kilder, som omstøder resultater, han har naaet.

Hertil kan bemærkes følgende: *ad 1.* Der staar *intetsomhelst* i anmeldelsen om, at Hr. Marstrand har paastaet at være genial, derimod er hans *bog* betegnet som genial(sk); sammenhængen og muligheden for læsemaaden genialske viser, at karakteristikken er ironisk. *ad 2.* En fornyet gennemlæsning af min anmeldelse vil kunne overbevise Ingeniør Marstrand om, at jeg ikke har kritiseret andre værker end hans, men tværtimod udtalt mig anerkendende om Claus Eskildsens bog og Scheels og Andresens arbejder. Mine bemærkninger side 252, linie 15-22 f. o. er ikke en kritik, men en beklagelse af, at Eskildsen ikke har skrevet sin bog *efter* »Tønder gennem Tiderne«. Iøvrigt har jeg karakteriseret dette værk paa følgende maade: »Eskildsen er en dygtig fortæller med en betydelig evne til at popularisere et tungt stof, og det er med fornøjelse, man læser hans veldisponerede og velskrevne bog«. Mon jeg behøvede at rose »Tønder gennem Tiderne« for at skabe en baggrund for en »kritik« af denne art? *ad 3.* Der staar *ikke eet ord* i afhandlingen, hverken om at jeg har indset, at talmaterialet ikke belyser de rejste spørgsmaal, eller om min utilfredshed med mit arbejde, og jeg har aldrig tænkt mig, at mine udtalelser — der selvfølgelig er forfattet og nedskrevet *inden* afslutningen af afhandlingen — skulde forstaaes eller kunde forstaaes saaledes, selv ikke ved det værste ordkløveri. Det er altsaa paa et forkert grundlag, Hr. Marstrand har bygget sin udtalelse om, at jeg gennem en uforbehol-

²⁾ Marstrands indvendinger mod min afhandling er saa lidet præciserede, at jeg er afskaaret fra at tage stilling til dem.

³⁾ Af let forstaaelige grunde har jeg afstaaet fra »en nærmere omtale« af »Tønder gennem Tiderne« (jeg tænkte først og fremmest paa en kritisk gennemgang). Min lille, af Marstrand saa haardt angrebne udtalelse var paa 15 ord, hvad man dog vist aldrig kan kalde en »nærmere omtale«. Den er fra min side tænkt som en kort — og jeg tror rigtig — *karakteristik* af bogen, det »store værk«, som Marstrand selv kalder den.

den ros af »Tønder gennem Tiderne« vilde afstive mit eget afsnit, og jeg maa tilstaa, at selv i betragtning af den oprethed, han maa have befundet sig i, da han skrev disse ord, er det mig umuligt at forstaa, at han kan afsige en saa afgørende for ikke at sige tilintetgørende domfældelse paa grundlag af et rent postulat, der end ikke — selv med den bedste vilje — kan karakteriseres som en hypotese. *ad 4.* Jeg har *intet* udtalt eller insinueret om, at Marstrand *bevidst* har forbigaaet kilder, som omstøder hans resultater. Derimod har jeg bebrejdet ham, at han ikke »tager hensyn til... de historiske kilder«. At meningen hermed er, at hans fremstilling ikke er kildemæssigt underbygget, vil de fleste sikkert ikke være i tvivl om. Denne bebrejdelse fastholder jeg fuldtud, idet der næppe er mange sider i »Tønder« eller »Aabenraa«, hvor der ikke forekommer hypoteser, for hvilket et tilstrækkeligt kildegrundlag ikke kan fremlægges. Den tilmaalte plads tillader desværre kun at berøre et enkelt — men centralt — punkt⁴).

Hans hovedtese m. h. t. Tønders oprindelse (Tønder egentlig: et pakhus eller storgaard, hvor man har samlet fyrsvamp til eksport) tør jo nok paa forhaand karakteriseres som dristig. Den bygger især paa en paastand om, at der i Tønder er indgaaet en endelse -ærn, der forekommer i enkelte danske stednavne (f. eks. Højen og Mammen), og som efter Marstrands opfattelse har samme betydning som det -ærn, der ret hyppigt findes i oldengelske stednavneformer, hvor det betyder hus eller pakhus. Nu er dansk og oldengelsk jo to forskellige sprog, og for at hypotesen overhovedet kan faa et vist skær af sandsynlighed, maa Marstrand paavise, at -ærn forekommer i ældre danske stednavne med en betydning, der svarer til den oldengelske. Noget saadant bevis er ikke blevet ført og kan næppe føres. Nordiske filologer forklarer almindeligvis -ærn som en afledningsendelse⁵) eller som identisk med arne (oldnordisk arinn), der oprindeligt betyder forhøjning, jvnfr. latinsk ara, der har samme betydning⁶). Udviklingen hus, pakhus til storgaard maa ogsaa staa for Marstrands egen regning.

⁴) I min anmeldelse fremhævede jeg teorien om guldhornene som et eksempel paa en hypotese, der var uden grundlag i kildematerialet. Marstrand har ikke i sit indlæg fremført nogetsomhelst bevis for sin paastand.

⁵) Se Vejle Amts Stednavne 112 og Sønderjyske Stednavne III, 372 samt den der anførte litteratur. Side 9, note 1 skriver Marstrand ved omtalen af hypotesen om det oprindelige -n, der stammer fra et efterled -ærn: »Dette er allerede hævdet i bogen om Aabenraa (1933), 64, 130 og VI, 24 (skal være VII, 24, egl. 23) med henvisning til Gunnar Knudsen: »Sønderjyske stednavne« III (1932) 1-2, 372 og til Marius Kristensen: »Bidrag til tolkning af danske stednavne« i Namn och

Men for overhovedet at kunne bruge hypotesen i dette tilfælde, maa Marstrand jo først bevise, at endelsen -ærn er indgaaet i navnet. For at sandsynliggøre, at dette har været tilfældet, hævder han side 9, at det udlydende -n, som findes i den nuværende tyske form, »næppe som almindelig antaget er af tysk oprindelse, hvor ubestrideligt det end er, at det særlig er blevet fastholdt i tysk udtale. Det er naturligere at regne det stammende fra et efterled -ærn...«. Vi er i virkeligheden her ved det springende punkt i Marstrands hypotese. Thi kan det ikke paavises, at -n er oprindeligt, mangler grundlaget for at hævde, at -ærn er indgaaet i navnet, og uden -ærn intet pakhus, altsaa heller ingen eksport o. s. v.

Første gang navnet Tønder forekommer, er hos den arabiske geograf Idrisi omkring 1150, hvor formen er Turdira eller Tun-dira⁷⁾. I det materiale, som er fremlagt i »Sønderjyske Stednavne«⁸⁾, nævnes Tønder og Møgeltønder 13 gange i det 13. aarhundrede, deraf 7 gange i Ribe oldemor i breve fra tiden 1215—1288 (alle i afskrift fra ca. 1290) og to gange i en fortegnelse sammesteds fra 1291 over kannikernes fællesgods. I de otte tilfælde er formen Tundær (henholdsvis Mykæltundær), i eet Tunder. Desuden forekommer formen Tunder ogsaa i en annal under aaret 1285. Endelig findes formen (de) Tunderne i bekræftelsesbrevet fra 1243, hvor e't antagelig er en dativsendelse. Formen med -n forekommer i regester af breve fra 1280 og 1284⁹⁾, men da selve regesterne er fra det 16. eller 17. aarhundrede, er de naturligvis uden betydning for afgørelsen af spørgsmaalet. Alle de os overleverede former, som er fæstnet paa pergament i det 13. aarhundrede, har intet -n. Første gang dette forekommer i et originalt brev er i et tysk dokument, udstedt af grev

Bygd 8 (1920), 120-122«. Men der staar hverken i Sønderjyske Stednavne eller i Namn och Bygd noget om, at -n'et i Tønder er oprindeligt, tværtimod hedder det det førstnævnte sted: »det først senere forekommende -n er af tysk oprindelse« (jvnfr. ogsaa Marstrand side 5), og om -ærn (i Mjolden) siges, at det vel snarest er at opfatte som en afledningsendelse. Marius Kristensen er ikke tilfreds med som Magnus Olsen (Maal og Minne 1919 s. 92 f.) at betragte -ærn som en afledningsendelse, »men nogen mere tiltalende forklaring kan jeg ikke fræmsætte«. Senere har han udtrykkelig taget afstand fra Marstrands fortolkning af endelsen, idet han sammenstiller det oldengelske -ærn med nordisk rann, som endnu findes i ordet ransage (Fra Ribe Amt 1935, 583 f.).

⁶⁾ Hjalmar Lindroth: Bohusläns härads- och sockennamn 33, Adolf Noreen: Spridda Studier III 97, 106.

⁷⁾ Zeitschrift LXIV, 469 (Ludwig Andresen).

⁸⁾ III, 1, 243, I, 169, 176.

⁹⁾ De ældste danske Arkivregistraturer V, 777, Scriptorum Rerum Danicarum I, 293

Gerhard i 1340¹⁰). Kun een gang til findes denne form i et originalt brev fra det 14. aarhundrede, nemlig i et dokument paa plattysk, som er udstedt i 1358 af hertug Barnim til Stettin m. m.¹¹). For Møgeltønders vedkommende forekommer formen overhovedet ikke før 1400¹²). Naar Marstrand paa grundlag af dette materiale mener at kunne slutte, at -n'et er det oprindelige, har man dog vist lov til at sige, at han ikke »tager hensyn til . . . de historiske kilder«. Hans teori mangler i virkeligheden ethvert grundlag i det foreliggende kildestof. Og vil han paastaa, at tolkningen fyrsvamp + pakhus alligevel har gyldighed, selvom der nu intet oprindeligt -n kan paavises, maa han i hvert fald føre et paa nordisk — specielt dansk — sammenligningsmateriale baseret bevis for, at det udlydende -n i -ærn *kan* være faldet bort paa et meget tidligt tidspunkt. Og det kan ikke gøres ved uden videre at henvise til »Tønder« side 4 og 11, hvor han siger, at det er vanskeligt i type at skille Højen ved Skagen (skal være i Jerlev herred ved Vejle)¹³) fra Tønders nuværende havneby »Højer, oprindeligt Hothærn«. Den af Marstrand anførte form forekommer nemlig ikke i noget af det i »Sønderjyske Stednavne«¹⁴) fremlagte materiale, og indtil det modsatte er bevist, vil jeg paastaa, at den er en Marstrand'sk konstruktion.

Den foregaaende undersøgelse har vist, at Hr. Marstrands to paastande om, at Tønder er en -ærn sammensætning, og at det udlydende -n maa formodes at være oprindeligt, ikke er bygget paa kildematerialet, men tværtimod modsiges af dette. Hermed falder i virkeligheden hele hans hypotese om Tønders oprindelse og dermed ogsaa mange andre af hans paastande.

Der er for mig ingen tvivl om, at Ingeniør Marstrand har forudsætninger for at kunne være blevet en betydelig historiker. Han har en brændende og idealistisk interesse for historisk forskning, og er i besiddelse af en betydelig kombinationsevne og et indgaaende kendskab til udlandets historiske og filologiske speciallitteratur. Det er faa, der som han altid kan læse det fremmede kildestof i det sprog, hvorpaa det er skrevet. »Græsk, Latin, Irsk, Walisisk, Angelsaxisk, Islandsk, Runegermansk og

¹⁰) Seidelin: Diplomatarium Flensburgense I, 36.

¹¹) Urkundenbuch der Stadt Lübeck III, 321.

¹²) I Sønderjyske Stednavne III, 242 anføres formen Mogeltøndern fra 1363, men i virkeligheden findes denne form i en tysk regest, optaget i en registrant fra 1598 (Repertoriets 1. r. III, 834).

¹³) Se ogsaa Vilh. Marstrand: Aabenraa 64: »Højen i Jerlev herred ved Skagen« (!), jvnfr. Vejle Amts Stednavne 112.

¹⁴) III, 15; I, 169; I det 15. aarhundrede forekommer 3 gange n-former: Haderen, Høyeren, Hoderen, alle i tyske breve; de to sidste er kun kendt i afskrifter fra det 16. arhundrede.

-dansk og Oldrussisk« nævner han selv i sin ansøgning fra 1935 om professoratet i historie¹⁵). Og hans uddannelse som tekniker giver ham forudsætninger for iagttagelser i marken, som mange historikere savner. Naar hans betydelige evner og store viden alligevel ikke har ført til et resultat, som kan anerkendes af de videnskabeligt arbejdende historikere og filologer¹⁶), skyldes det først og fremmest hans svigtende kritik overfor egne hypoteser. Alle historikere maa have en lignende evne som Hr. Marstrand til at udforme hypoteser. Men de fleste af hypoteserne bliver for dem kun ganske foreløbige arbejdshypoteser, som hurtigt opgives, enten fordi de viser sig ganske umulige, eller fordi de overhovedet ikke finder støtte i det foreliggende kildemateriale. Der er ogsaa andre historikere end Hr. Marstrand, der har skabende fantasi, men de slipper den ikke fri af fornuftens tøjler, og de erkender, at en historisk fremstilling maa bygges paa de historiske kilder og hypoteser kun fremsættes, hvor kildestoffet berettiger dertil, og saaledes, at læseren altid kan se, at der er tale om en hypotese. Men Marstrand kender ikke til hemninger overfor det væld af hypoteser, der skabes af hans mægtige fantasi, hans omfattende viden og rige kombinationsevne, de lever saa stærkt i hans sind, at de for ham bliver en ren objektiv virkelighed. Det har gang paa Gang vist sig, at det er vanskeligt for Hr. Marstrand at komme paa talefod med den skolede historiker eller filolog. Mon ikke grunden netop er den, at hans hypoteser for ham er »kendsgjerninger« (jvnfr. det i begyndelsen anførte citat), og at han derfor ikke kan forstaa, at andre historikere nu engang ikke kan opleve alt dette paa samme maade som han. For dem er det ikke virkelighed, men kun Marstrand'ske arbejdshypoteser, eller for at bruge det af Hr. Marstrand benyttede billede, de er som drengen, der ser sandheden, at kejseren ingen klæder havde paa. Og saadanne opdagelser er nu engang ikke fri for at vække morskab¹⁷).

Johan Hvidtfeldt.

¹⁵) Vilhelm Marstrand: En Grønbog 3.

¹⁶) Med Hensyn til det spørgsmaal, som Hr. Marstrand har rettet til mig side 172, kan jeg kun svare, at jeg selvfølgelig ikke kan drage uvedkommende ind i polemiken. Hvis han absolut ønsker at se min kritik tiltraadt af en navngiven person, kan jeg henvise til Redaktør Kamphøveners omtale af anmeldelsen i Jydske Tidende 3. januar 1945. Iøvrigt maa jeg tilstaa, at jeg ikke rigtigt forstaaer, at Hr. Marstrand overhovedet stiller mig et saadant spørgsmaal, thi han ved jo bedre end nogen anden, at jeg ikke staar ene med min kritik af hans arbejdsform, og at f. eks. doktorerne Ejler Nystrom og Kr. Hald har givet en almindelig karakteristik af hans forskningsmetoder, som i det

III.

Al videnskab beror paa, at man indenfor en begrænset kreds af forudsætninger drager rigtige slutninger. Det *har* været videnskab at føre et lands historie op til Noahs sønners tid. Arkæologiske fund viste, at disse forsøg førte til uovervindelige modsigelser. Forudsætningen, biblens ufejlbarlighed, maatte følgelig opgives. Opgivelse af andre forudsætninger, optagelse af ny, hører til al forsknings inderste kerne.

Dette synes arkivar Hvidtfeldt ikke at have blik for. Saa vilde han ikke have brugt mange ord til at vise urigtigheden af min tolkning af navnet Tønder. Beviset er uden interesse, da det bygger paa den ubeviste, kun almindeligt stiltiende godkendte forudsætning, at det sprog, vi nu taler, jævnt har udviklet sig af det sprog, som taltes her i bronzealderen, og da det overser, baade at de kendsgerninger, jeg har fremdraget af topografisk, botanisk og behovsmæssig art, beholder deres værdi, hvordan navnet end tolkes, og at det for den af mig fremførte opfattelse af Tønders tilblivelse og navngivning er uden betydning, om endelsen *-er* er et afslebet *-ærn*¹⁾ eller blot en afledningsendelse — det samme vilde kunne siges, om byen hed *Tønder-ing*.²⁾

væsentlige falder sammen med min (i Historisk Tidsskrift 11 r. I, 177 og Fortid og Nutid XII, 54).

¹⁾ Hvis der er nogen, der tvivler paa, at Marstrands produktion kan have et vist humoristisk skær over sig, bør man læse bemærkningerne side 172 f. om brugen af »bogstavfølgen« B. C. Konsekvensen af det af Marstrand fremførte maa jo blive, at Englænderne ikke mere kan forsvare at bruge deres sædvanlige »bogstavfølge«, der jo ordret betyder det samme som vort ubrugelige f. Kr. Var det ikke en ide for Marstrand engang at arbejde paa en reform af de engelske tidsbetegnelser, de kunde saa i stedet bruge f. K(r)?

¹⁾ For oprindeligheden af *-n* taler dog, at man isaafald kan give samme forklaring af navnene *Tundern* ved Weser og *Tønder*, tysk *Tondern*. I mit Tønderhæfte s. 4 staar: »Højer oprindelig *Høth-ærn*«. Der er her udfaldet et »vist«. Det ses af s. 11, hvor der staar: »Det synes ogsaa vanskeligt at skille *Højer* (1231 *Hoth-ær*) i type fra *Højen* ved Skagen (ca 1340 *Hoth-ærn*)«. Ogsaa her er der desværre indløbet en fejl, — der skulde have staaet »ved Vejle«. Jeg beder begge fejl undskyldt, og lagt mærke til, at der intet er bygget paa fejlene.

²⁾ Den anførte kritik søges støttet ved henvisning til udtalelser af dr. Kr. Hald og dr. Eiler Nystrøm. Jeg henviser til mine svar i Fortid og Nutid XII (1937), 43—51, og Dansk historisk Tidsskrift (1944) 168—175, samt til den karakteristisk, general H. U. Ramsing har givet af sidstnævntes »Topografi og Videnskab« i »Historiske meddelelser om København 3. VI. (1944) 452-454, og anfører til slut en udtalelse af arkæologen, magister og fra imorgen dr. P. V. Glob. I tidsskriftet Danmark (1945), 40 skriver han: »I det 3. aarhundrede kommer saa Danernes indvandring fra Sverige.« Har han ret i dette, falder grundlaget for arkivar Hvidtfeldts og den gængse stednavneforsknings argumentering mod mine synspunkter ganske til jorden.

Til den fremførte kritik har ingen villet lægge navn. De to fejl, arkivar Hvidtfeldt anfører, og som allerede før dette ordskifte har ærgret mig, er ikke nok til at opretholde paastanden, at jeg ikke tager hensyn til de foreliggende kilder. Han har ikke anført kilder, jeg har overset, ikke givet eksempler paa resultater, jeg har naaet ved forvrængning af kilderne.

Tonen er derfor stemt helt om — det anerkender jeg —, og kritikken drejes nu om til at bero paa min »svigtende kritik overfor egne hypoteser«. Heller ikke denne indvending kan dog opretholdes. Det, jeg fremfører, er resultatet af utalte forsøg paa at finde vej frem gennem overleveringen. Maaske der kan findes bedre løsninger. Paavises det, vil jeg hilse det med glæde — hvad andet forsøger man for? Muligheden benægter jeg aldeles ikke. Jeg har alt for ofte set, at selv tilsyneladende godt underbyggede løsninger langt ude fører til modsigelser, og derfor maa opgives. Den af mig anvendte maade til tidsangivelse afslører ubarmhæjrtigt modsigelser, man uden den let overser.

Arkivar Hvidtfeldt har ikke anvist ny løsninger. Han mener at klare det væsentlige ved at sige, at jeg har skrevet »i harme og vrede«. Jeg har et andet indtryk af den sindsstemning, jeg var i. Den har holdt sig siden. Naturligvis var jeg klar over, at den paany gentagne bemærkning var ironisk ment, men bliver den bedre af det? Ogsaa ironi kan anvendes forkert. Saa maa jeg slutte med, uden ironi af nogen art, at takke for dette ordskifte. Det vil sikkert klare begreberne for mange og aabne deres øjne for, hvor haabløst forældet den af arkivar Hvidtfeldt anvendte historiske teknik er overfor de spørgsmaal, som her er drøftet.

Vilhelm Marstrand.

IV.

I mit indlæg havde jeg fremdraget et enkelt punkt til belysning af min almindelige paastand om, at fremstillingen i Hr. Marstrands bog om Tønder ikke var *kildemæssigt underbygget*. Jeg paaviste her, at hans tolkning af navnet Tønder ikke var holdbar, idet hans hypotese om et oprindeligt -n i Tønder var i *direkte strid med kildematerialet*, ligesom ogsaa hans tolkning af -ærn=pakhus, storgaard var uden holdepunkt i kilderne og aldrig har fundet tilslutning fra nordiske filologers side. Hr. Marstrand synes at indrømme rigtigheden af min kritik m. h. t. -n og -ærn, selvom hans udtalelser er lidet klare. Men mit bevis interesserer ham ikke, fordi det bygger paa den forudsætning, at vort nuværende sprog jævnt har udviklet sig af det sprog, der taltes i bronzealderen, og fordi det for Hr. Marstrand er ligegyld-

digt, om endelsen er et afslebet -ærn eller ikke. Den første begrundelse forekommer mildest talt ejendommelig, da spørgsmaalet om den sproglige kontinuitet siden bronzealderen ikke har nogen betydning for det diskuterede problem. Den anden begrundelse for Hr. Marstrands svigtende interesse for det spørgsmaal, han selv har rejst, er endnu mere mærkelig, thi endelsen -(ær)n var det eneste moment, som kunde forlene Marstrands mere end luftige hypotese om den fyrsvampeksporterende storgaard med et vist skær af sandsynlighed; nu maa den henvises til kimærernes uhaandgribelige verden.

Min gennemgang af problemet tøndernavnets fortolkning er jo kun et enkelt eksempel paa Marstrands *svigtende kritik overfor egne hypoteser og manglende hensyntagen til de foreliggende kilder*. Naar Hr. Marstrand i sit svar giver det udseende af, at min paastand herom bygger paa de af ham indrømmede fejl (forveksling af Højen ved Skagen og Højen ved Vejle og anførelsen af formen Høthærn for Højer), har det intet med de faktiske forhold at gøre. Enhver, der har læst mit indlæg, vil kunne se, at det var Marstrands tolkning af byens navn, jeg fremførte som bevis for min almindelige paastand (jvnfr. ogsaa omtalen af teorien om guldhornene). Jeg kunde selvfølgelig ligesaa godt have nævnt andre eksempler, f. eks. misforstaaelsen af begrebet stuf og de mærkelige slutninger, denne misforstaaelse medfører, eller hans mildest talt ejendommelige hypoteser om »Trælborgene« paa Tønderregnen og hans noget egenraadige omflytning af disse.

Hr. Marstrand mener ikke, at min karakteristik af hans arbejdsmetoder: »svigtende kritik overfor egne hypoteser« kan opretholdes. Det forekommer mig, at hans fastholden ved sine paastande, selv efter paavisningen af, at de er bygget paa et uholdbart grundlag, fuldtud bekræfter rigtigheden af min karakteristik.

Ogsaa jeg kan takke for ordskiftet. Ogsaa jeg tror, at det »vil klare begreberne for mange og aabne deres øjne«; om det saa bliver for, hvor uvidenskabelige Hr. Marstrands arbejdsmetoder er, eller »hvor forældet den af arkivar Hvidtfeldt anvendte historiske teknik« er, vil tiden vise. Jeg skal kun tilføje, at samme teknik ikke er udformet af mig, men benyttes af alle videnskabeligt arbejdende historikere, idet den har været doceret ved Københavns universitet i et par menneskealdre. Jeg tvivler ikke om, at historikerne med tiden vil lære mere fyldestgørende metoder, men jeg er sikker paa, at fornyelsen ikke kommer ved at vandre ad de samme veje som Hr. Marstrand.

Johan Hvidtfeldt.